

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2022 metai

2

LI

Vilnius 2022

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEARBOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2022

2

Vilnius 2022

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2022

2

Vilnius 2022

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliojaus universitetas Karbondaleje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazėse:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2022
© Straipsnių autoriai, 2022

STRAIPSNIAI

ANDRIUS JURKEVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

SMOLENSKO ŽEMĖS BAŽNYTINIŲ PAREIGŪNŲ KARJEROS YPATYBĖS 1395–1514 M.

ANOTACIJA. Smolensko žemės prijungimas prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1395 m. labai paveikė Stačiatikių bažnyčios pareigūnų Smolensko žemėje padėtį. Šiame straipsnyje tiriama, kaip klostėsi Smolensko žemės bažnytinių pareigūnų karjera laikotarpiu, kai šis regionas priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei (1395–1514 m.). Dėmesys telkiamas į bažnytinių pareigūnų kilmę, giminystės ryšius, pareigas, sąsajas su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės centre valdžia ir Smolensko žemės gyventojais. Straipsnio pabaigoje esančiame priede pateikti susisteminti duomenys apie Smolensko žemės bažnytinius pareigūnus.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Smolensko žemė, Stačiatikių bažnyčia, bažnytiniai pareigūnai, karjera.

ABSTRACT. The annexation of the Land of Smolensk by the Grand Duchy of Lithuania in 1395 had a great impact on the situation of the ecclesiastical officials of the Orthodox Church in this region. The article investigates the development of the careers of the ecclesiastical officials of the Land of Smolensk when the region was part of the Grand Duchy of Lithuania (1395–1514). The focus is on the origin, kinship, and positions of the ecclesiastical officials, their connections with the central government of the Grand Duchy of Lithuania and with the inhabitants of the Land of Smolensk. Systematised data about the ecclesiastical officials of the Land of Smolensk is presented in the Appendix.

KEYWORDS: Grand Duchy of Lithuania, Land of Smolensk, Orthodox Church, ecclesiastical officials, career.

1395–1514 m. Smolensko žemė priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei (toliau – LDK). Ši aplinkybė neabejotinai turėjo įtakos ir Stačiatikių bažnyčios pareigūnų Smolensko žemėje padėčiai. „Lietuvos istorijos metraščio“ 2022 m. pirmame numeryje aptarėme šių pareigūnų genezę, jų prerogatyvas ir bažnytinių pareigybių skyrimo tvarką Smolensko žemei priklausant LDK¹. Šiame „Lietuvos istorijos metraščio“ numeryje aptarsime ne mažiau svarbų aspektą, susijusį su minėto laikotarpio Smolensko žemės bažnytiniiais pareigūnais – jų karjeros ypatybes. Dėmesys telkiamas į bažnytinių pareigūnų kilmę, giminystės ryšius, pareigas, sąsajas su LDK centrine valdžia ir Smolensko žemės gyventojais. Straipsnio pabaigoje esančiame priede pateikiame susistemintus duomenis apie šiuos pareigūnus.

1395–1514 m. šaltiniuose minima 20 Stačiatikių bažnyčios pareigūnų, ėjusių pareigas Smolensko žemėje (žr. Priedą). Iš jų 11 buvo Smolensko vyskupai: Juozapas I Bulgarinovičius, Gerasimas, Joakimas, Michailas I, Michailas II, Misailas, Nasonas, Savastijanas, Simeonas, Juozapas II Soltanas ir Varsonofijus. 6 asmenys buvo Smolensko Švč. Trejybės, Šv. Arkangelo Mykolo, Šv. Boriso ir Glebo, Šv. Dvasios ir Šv. Išganytojo vienuolynų archimandritai bei igumenai: Afanasijus, Anupras, Genadijus, Jona, Simeonas ir Varlamėjus. Likę 3 asmenys buvo Bolvaničių neidentifikuotos cerkvės šventikas Aleksejus, Nemčinovo Šv. Mikalojaus cerkvės šventikas Kirilas ir Novoje Selo Kristaus Gimimo cerkvės šventikas Dovydas.

Apie minėtų vienuolynų archimandritų bei igumenų kilmę, giminystės ryšius ir karjeros ypatybes duomenų turime nedaug. Žinome, jog Smolenską 1395 m. užėmus Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kariuomenei, Smolensko Šv. Boriso ir Glebo vienuolyno archimandritas Simeonas atsisakė šių pareigų ir išvyko iš Smolensko². Apie cerkvių dvasininkus žinome, kad Bolvaničių cerkvės šventikas Aleksejus turėjo vaikų³, o Novoje Selo Kristaus Gimimo cerkvės šventikas Dovydas kartu priklausė ir Viazmos Švč. Trejybės cerkvės (soboro?) dvasininkijai, nes Novoje Selo Kristaus Gimimo cerkvė buvo minėtos Viazmos cerkvės padalinys⁴.

Neabejotina, jog Smolenske tiriamuoju laikotarpiu taip pat turėjo tarnauti cerkvių dvasininkai, tačiau apie juos tiesioginių duomenų neturime. Tiesa, yra išlikęs paminė-

¹ A. Jurkevičius, Smolensko žemės bažnytiniai pareigūnai 1395–1514 m., *Lietuvos istorijos metraštis*. 2022/1, 2022, p. 5–33.

² С. П. Писарев, *Княжеская местность и храм князей в Смоленске. Историко-археологическое исследование в связи с историей Смоленска*, Смоленск, 1894, с. 96; P. Chomiak, *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI wieku*, Kraków, 2013, s. 177–178.

³ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 5 (1427–1506). Užrašymų knyga 5* (toliau – LM 5), parengė A. Baliulis, A. Dubonis, D. Antanavičius, Vilnius, 2012, dok. nr. 210, p. 130.

⁴ А. А. Турилов, “Правило и наказание о душегубстве” и Послание митрополита Ионы Глезны вяземскому попу Давыду, *От древней Руси к России нового времени. Сборник статей. К 70-летию Анны Леонидовны Хоронкевич*, сост. А. В. Юрасов, Москва, 2003, с. 103, 106.

jimas apie Minsko šventiką Fiodorą, kuris Švitrigailos ir Žygimanto Kęstutaičio kovų metu, t. y. XV a. ketvirtame dešimtmetyje, buvo išgabentas iš Minsko į Smolenską ir po kurio laiko grįžo atgal⁵. Visgi neaišku, ar Fiodoras Smolenske vykdė šventiko pareigas⁶.

Įtakingiausių bažnytinių pareigūnų Smolensko žemėje – Smolensko vyskupų atveju duomenų turime gerokai daugiau. Juozapas I Bulgarinovičius, Gerasimas, Misailas ir Juozapas II Soltanas buvo neabejotinai kilę ne iš Smolensko žemės⁷. Tiesa, Juozapas I Bulgarinovičius ir Misailas giminiavosi su šio regiono bajorais Sapiegomis. Juozapo I Bulgarinovičiaus giminaitis buvo Ivanas Semionovičius Sapiega⁸, o Misailo giminaitė buvo Bogdano Semionovičiaus Sapiegos žmona kunigaikštytė Fiodora Druckytė-Sokolinskytė⁹. Smolensko vyskupas Michailas II buvo glaudžiai susijęs su Naugarduku¹⁰, tad galbūt buvo kilęs iš šios vietovės. Kitas Smolensko vyskupas Varsonofijus galbūt buvo kilęs iš Smolensko žemės. Jo giminaičiai buvo šio regiono bajorai Chodykinai¹¹.

⁵ А. Груша, С. Палехаў, Святар Фёдар і яго ікона Багародзіцы. Новая звесткі аб паходжанні Мінскага абраза Божай Маці?, *Беларускі гістарычны часопіс*, № 5, 2021, с. 4.

⁶ Ten pat, p. 7.

⁷ Manoma, kad Juozapo I Bulgarinovičiaus giminė buvo kilusi iš Bulgarijos (H. Kapiszewski, Józef, *Polski słownik biograficzny*, t. 11/2, z. 49, Wrocław [etc.], 1965, s. 301). Gerasimas buvo maskėnas (С. Полехов, *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*, Москва, 2015, Приложение III, с. 566). Misailas, sprendžiant pagal turimus duomenis apie jo tėvų žemėvaldą, galėjo būti kilęs iš Polocko žemės pietinėje dalyje buvusios Čerėjos vietovės arba Vitebsko žemės (žr. J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, 1895, s. 669). Juozapas II Soltanas priklausė LDK bajorų Soltanų giminei, kuri, regis, nepalaikė jokių ryšių su Smolensko žeme (H. Lulewicz, Soltan Józef, *Polski słownik biograficzny*, t. 40/3, z. 166, Warszawa–Kraków, 2001, s. 359; М. Чистякова, Иосиф II Солтан и церковно-литературная деятельность его времени, *Latopisy Akademii Supraskiej*, vol. 1: *Prawosławni w dziejach Rzeczypospolitej*, pod red. U. Pawluczuk, Białystok, 2010, s. 35).

⁸ Макарий, *История Русской Церкви*, кн. 5: *Период разделения Русской Церкви на две митрополии. История Западнорусской, или Литовской, митрополии (1458–1596)*, Москва, 1996, с. 65; R. Černius, Konfesinis ir politinis XV a. pabaigos Bažnytinės Unijos aspektas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje, *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sud. A. Bumblauskas, R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 248; A. Gil, I. Skoczylas, *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795*, Lublin–Lwów, 2014, s. 129.

⁹ И. Чистович, *Очерк истории Западно-русской церкви*, ч. 1, С.-Петербург, 1882, с. 145; J. Wolff, *min. veik.*, p. 669–670; S. Lazutka, *Leonas Sapiega (gyvenimas, valstybinė veikla, politinės ir filosofinės pažiūros)*, Vilnius, 1998, p. 23–24.

¹⁰ Ю. М. Мікульскі, *Miscellanea z archiwnych i bibliotecznych sховищчаў (XIV–XVII ст.)*, *Беларуская даўніна*, вып. 1, 2014, с. 146; tas pats, *Miscellanea z archiwnych i bibliotecznych sховищчаў (XV–XVIII ст.)*, *Беларуская даўніна. Studia et fontes*, вып. 3, 2016, с. 176–177.

¹¹ *Иоасафовская летопись*, под ред. А. А. Зимина, Москва, 1957, с. 165; *Полное собрание русских летописей* (toliau – ПСРЛ), т. 6, VI: *Софийская летопись*, Санктпетербург, 1853, с. 256; т. 8, VII: *Продолжение летописи по Воскресенскому списку*, Санктпетербург, 1859, с. 258; т. 13, 1-я половина, VIII: *Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью*, С.-Петербург, 1904, с. 22; т. 28: *Летописный свод 1497 г.; Летописный свод 1518 г. (Уваровская летопись)*, Москва; Ленинград, 1963, с. 350.

Apie visų kitų Smolensko vyskupų kilmę ir giminystės ryšius su Smolensko žemės gyventojais duomenų neturime.

Smolensko vyskupams svarbi buvo ne tik kraujo giminystė su Smolensko žemės gyventojais ir valdžios elito atstovais, bet ir kitokie ryšiai. Smolensko vietininkas Mikalojus Radvilaitis 1485 m. užmezgė dvasinės giminystės ryšius su Smolensko vyskupu Joakimu. Pastarasis tapo Mikalojaus Radvilaičio sūnaus Jurgio krikštatėviu ir užrašė savo krikštasiūniui valdą¹². To paties vyskupo Joakimo 1485 m. rašte liudijo Smolensko okolničiai Alekna Vasiljevičius Glazyna ir Timofejus Vladimirovičius Masalskis. Glazyną vyskupas netgi pavadino „mūsų sūnumi“ (aišku, perkeltine prasme)¹³. Juozapui I Bulgarinovičiui rūpimą privilegiją valdovas suteikė prašant ne tik jam, bet ir Smolensko okolničiams, kunigaikščiams, bajorams, Smolensko miesto seniūnui, miestiečiams¹⁴. Smolensko žemės pareigūnai kaip teisėjai dalyvavo šio vyskupo bylose su kunigaikščiais Druckiais-Gorskiais ir Druckiais-Šišovskiais¹⁵.

Su Smolensko vyskupais ryšius palaikė ir vidutiniai bei smulkūs Smolensko žemės bajorai. Atrodo, kad jų būta vyskupų tarnų gretose¹⁶. Kai kuriems asmenims vyskupai netgi patikėdavo konkrečias pareigas. 1490 m. kaip Joakimo maršalka minimas Bogdanas Oltufjevičius¹⁷. 1499 m. kaip Juozapo I Bulgarinovičiaus vietininkas jo valdomame Gorų dvare minimas kažkoks Grinka¹⁸.

Sprendžiant pagal turimus šaltinių duomenis, du Smolensko vyskupai, prieš gaudami šias pareigas, ėjo žemesnes bažnytines pareigas kituose LDK regionuose. Joakimas iš pradžių buvo Polocko Šv. Boriso ir Glebo vienuolyno Belčicoje igumenas¹⁹, o Juozapas I Bulgarinovičius – Slucko Švč. Trejybės vienuolyno igumenas ir archimandritas²⁰. Kitas

¹² А. У. Ліцкевіч, *Старабеларускія граматы XV ст. з Archiwum Głównego Akt Dawnych у Варшаве, *Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі*, вып. 11, склад.: Л. Г. Кірухіна, К. В. Суша, Мінск, 2009, дак. № 17, с. 30. Anot Deimanto Karvelio ir Raimondos Ragauskienės, vyskupas Joakimas Jurgio Radvilos krikštatėviu pasirinktas daugiausiai dėl ekonominių paskatų. – D. Karvelis, R. Ragauskienė, *Iš Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.*, Vilnius, 2009, p. 204.*

¹³ А. У. Ліцкевіч, *min. veik., dok. nr. 17, p. 30.*

¹⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6 (toliau – LM 6)*, parengė A. Baliulis, Vilnius, 2007, dok. nr. 219, p. 155.

¹⁵ Ten pat, dok. nr. 298, 299, p. 194, 196; Ю. М. Мікульскі, *Miscellanea з архіўных і бібліятэчных сховішчаў (XV–XVIII ст.)...*, с. 169.

¹⁶ *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 4 (1479–1491), Užrašymų knyga 4 (toliau – LM 4)*, parengė L. Anužytė, Vilnius, 2004, dok. nr. 106, p. 129; LM 5, dok. nr. 152, p. 99; LM 6, dok. nr. 148, p. 125–126.

¹⁷ LM 4, dok. nr. 127, p. 138.

¹⁸ Ю. М. Мікульскі, *Miscellanea з архіўных і бібліятэчных сховішчаў (XV–XVIII ст.)...*, с. 168.

¹⁹ A. Jurkevicius, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės regioniniai valdžios elitai: Smolensko, Polocko ir Vitebsko žemių atvejai (1392–1579 m.). Daktaro disertacija*, Vilnius, 2019, p. 533.

²⁰ H. Kapiszewski, *min. veik., p. 301.*

Smolensko vyskupas – Misailas – vienu metu ėjo ne tik šias, bet ir savo įkurto Čerėjos Švč. Trejybės vienuolyno Polocko žemėje valdytojo pareigas²¹. Tiesa, neišku, kurias pareigas jis užėmė anksčiau.

Smolensko vyskupas Gerasimas, prieš gaudamas šį paskyrimą, vyskupavo kitoje vyskupijoje. „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimė“ minima, jog Vytauto „valia ir noru“ su Kijevo metropolito Fotijaus „palaiminimu“ Gerasimas perkeltas vykdyti vyskupo pareigas iš Vladimiro į Smolensko vyskupiją. Tai turėjo įvykti po 1420 m. gegužės 25 d., kai Gerasimas dar buvo Vladimiro vyskupas ir prieš 1428 m. rugpjūčio 14 d., kai jis jau ėjo Smolensko vyskupo pareigas²².

Gerasimo karjeros vingiai įdomūs kanonų teisės požiūriu. Pagal ją stačiatikių vyskupui pereiti tarnauti iš vienos vyskupijos į kitą buvo draudžiama, už tai grėsė pašalinimas iš užimamų pareigų. Tačiau ši sąlyga negaliojo tiems vyskupams, kurie ne patys savo noru atsisakytų savo pareigų, bet netektų jų dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių (pavyzdžiui, okupavus vyskupijos teritoriją kitos valstybės kariuomenei). Tokiu atveju savo vyskupijos netekęs vyskupas galėjo tikėtis, kad jį perkels tarnauti į kitą vyskupiją, kurioje nėra vyskupo²³. Visgi „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimė“ pateikiama informacija neleidžia teigti, jog būtinybė perkelti Gerasimą iš Vladimiro vyskupijos į Smolensko vyskupiją būtų buvusi kanoniškai pagrįsta. Šiuo reikalu suinteresuotas buvo būtent Vytautas.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kariuomenei 1395 m. rugsėjo 28 d. užėmus Smolenską, vietos vyskupas Michailas I atsisakė savo pareigų²⁴ ir, tikėtina, šiuo žingsniu užrūstino Vytautą. Atrodo, kad Michailas I buvo vienintelis tiriamuoju laikotarpiu taip pasielgęs Smolensko vyskupas. Vėliau Smolensko vyskupai stengėsi nekonfliktuoti su LDK centrine valdžia. Be to, kai kuriems iš jų buvo aktualu gauti aukštesnes bažnytinės pareigas, o tam reikėjo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių paramos. Keturi tiriamuoju laikotarpiu Smolensko vyskupo pareigas ėję asmenys sugebėjo tapti aukščiausiais LDK Stačiatikių bažnyčios hierarchais – Kijevo metropolitais. Šias pareigas gavo Smolensko vyskupai Gerasimas (metropolitas Gerasimas 1432/33–1435 m.), Misailas (metropolitas Misailas I 1475/76–1480 m.), Juozapas I Bulgarinovičius (metropolitas Juozapas I

²¹ *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией*, т. 3 (1544–1587), Санкт Петербург, 1848, док. № 101, с. 230–234; *Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа*, т. 2, Вильна, 1867, док. № 1, с. 3. Viduramžiais Rusijoje naujai įkurto stačiatikių vienuolyno pirmuoju valdytoju paprastai tapdavo jo įkūrėjas, net jei jis ir neturėjo teisės būti igumenu; E. B. Романаенко, *Повседневная жизнь русского средневекового монастыря*, 2-е изд., испр. и доп. (сер. *Живая история: Повседневная жизнь человечества*), Москва, 2021, с. 89. Taigi Misailo atvejis nebuvo išskirtinis.

²² *ПСРЛ*, т. 17: *Западнорусския летописи*, Санктпетербург, 1907, стлб. 417–420.

²³ М. В. Коргодина, Византийское послание о поставлении епископов и его судьба на Руси в XIII–XIV веках, *Slovēne*, vol. 8, 2019, № 2, с. 341–342.

²⁴ С. П. Писарев, *мин. veik.*, p. 96; P. Chomik, *мин. veik.*, p. 177–178.

Bulgarinovičius 1498/99–1501 m.) ir Juozapas II Soltanas (metropolitas Juozapas II Soltanas 1507–1521/22 m.)²⁵. Visi jie kurį laiką išlaikė abi – Kijevo metropolito ir Smolensko vyskupo – pareigybes. Tapęs Kijevo metropolitu Juozapas II Soltanas Smolensko vyskupo pareigybę išlaikė neilgai²⁶. Galbūt trumpai abi šias pareigybes išlaikė ir Misailas²⁷. O Gerasimas ir Juozapas I Bulgarinovičius Kijevo metropolito ir Smolensko vyskupo pareigas derino kelerius metus (plg. informaciją Priede). 1434 m. sausio 12 d. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis pats įpareigojo Kijevo metropolitu tapusį Gerasimą ir toliau eiti Smolensko vyskupo pareigas²⁸. Tiesa, LDK vykstant vidaus kovoms tarp Žygimanto Kęstutaičio ir buvusio Lietuvos didžiojo kunigaikščio Švitrigailos šalininkų, Gerasimas 1435 m. buvo pastarųjų suimtas ir sudegintas Vitebske²⁹.

Gerasimas, Misailas ir Juozapas I Bulgarinovičius Kijevo metropolitais tapo tuo metu, kai tarptautinėje arenoje itin aktualus buvo katalikų ir stačiatikių bažnytinės unijos klausimas. Visi jie buvo įtraukti arba patys įsitraukė į šios unijos sudarymo reikalus. Gerasimas pasižymėjo kaip nuoseklus bažnytinės unijos šalininkas³⁰. Misailas formaliai taip pat rėmė bažnytinę uniją, tačiau jį spaudė Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras ir apaštališkasis nuncijus³¹. Juozapo I Bulgarinovičiaus pozicija unijos atžvilgiu, baltarusių istoriko Valeri-

²⁵ Plg. I. Mončak, *Florentine ecumenism in the Kyivan Church. The theology of ecumenism applied to the individual Church of Kyiv* (ser.: *Editiones Universitatis catholicae Ucrainorum S. Clementis papae. Opera Graeco-Catholicae Academiae Theologicae*, vol. LXIII–LXIV), Rome, 1987, Chronological tables. Chronology of the Hierarchy, p. 354–355; Б. Гудзяк, *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, переклад М. Габлевич, під редакцією О. Турія, Львів, 2000, Додаток 4, с. 353–354; А. Міронowicz, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok, 2003, s. 290–291; В. Пазднякоў, *Київська православна митрополія, Вялікае Княства Літоўскае. Энцыклапедыя ў двух тамах*, т. 2 (К–Я), 2-е выданне, Мінск, 2007, с. 92.

²⁶ Vienintelis mums žinomas Juozapo II Soltano kaip Kijevo metropolito ir Smolensko vyskupo paminėjimas datuojamas 1508 m. vasario 26 d. *Lietuvos Metrika. Knyga nr. 8 (1499–1514), Užrašymų knyga 8* (toliau – *LM 8*), parengė A. Baliulis, R. Firkovičius ir D. Antanavičius, Vilnius, 1995, dok. nr. 110, p. 143. Po kurio laiko Smolensko vyskupo pareigas gavo Varsonofijus (žr. Priedą).

²⁷ Vienintelis mums žinomas Misailo kaip išrinktojo Kijevo metropolito ir Smolensko vyskupo paminėjimas datuojamas 1476 m. kovo 14 d. (*Przeгляд Poznański. Pismo sześciotygodniowe*, t. 27, 1859, s. 186; *Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе* (toliau – *АЮЗР*), ч. 1, т. 7: *Памятники литературной полемики православных южно-русских с латино-униатами*, Киев, 1887, с. 199; Н. Заторський, *«Послання Мисаїла до папи Сикста IV» 1476 року: реконструкція архетипу* (сер. *Київське християнство*, т. 15), Львів, 2018, с. 266).

²⁸ С. Полехов, min. veik., Приложение I, док. № 10, с. 533–534.

²⁹ Ten pat, III priedas, p. 567.

³⁰ J. Mikulski, Smoleński ośrodek latopisarski w latach 20–50. XV w., *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, t. 33, 2010, s. 35; С. Полехов, min. veik., III priedas, p. 566–567.

³¹ А. Міронowicz, min. veik., p. 192; tas pats, Unie kościelne na ziemiach polskich i ich konsekwencje, *Studia Podlaskie*, t. 19, 2011, s. 38; tas pats, Церковные унии в Польше и Литве и их последствия, *Православие в Балтии. Научно-аналитический журнал*, 2020, № 9(18) = *Pareizticība Baltijā. Zinātniski analītisks*

jaus Pazdniakovo teigimu, kito. Tapęs Kijevo metropolitu jis kurį laiką priešinosi bažnytinės unijos planams, tačiau kiek vėliau pakeitė savo nuomonę ir ėmė ją remti³².

Paskutinis tiriamuoju laikotarpiu Smolensko vyskupo pareigas ėjo Varsonofijus. 1514 m. liepos 30 ar 31 d. Maskvos valstybės kariuomenei užėmus Smolensko pilį, jis formaliai pripažino Maskvos kunigaikščio valdžią ir išsaugojo Smolensko vyskupo pareigas. Tačiau tų pačių metų rudenį (netrukus po LDK kariuomenės pergalės prieš Maskvos valstybės kariuomenę Oršos mūšyje) Varsonofijus pamėgino susisiekti su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Žygimantu Senuoju ir informuoti jį apie susidariusią galimybę užimti Smolensko pilį. Visgi apie Varsonofijaus planą sužinojo Maskvos kunigaikščio paskirtas Smolensko vietininkas. Tad Varsonofijus buvo išsiųstas iš Smolensko ir neteko Smolensko vyskupo pareigų³³.

Išvados

Laikotarpio, kai Smolensko žemė priklausė LDK (1395–1514 m.), šaltiniuose randame paminėtus 20 Stačiatikių bažnyčios pareigūnų, ėjusių pareigas šiame regione. Absoliučią daugumą jų (11 asmenų) sudaro Smolensko vyskupai. Likę 9 asmenys buvo Smolensko vienuolynų archimandritai ir igumenai, Smolensko žemės cerkvių šventikai. Turimi duomenys apie vienuolynų archimandritus ir igumenus bei cerkvių šventikus labai skurdūs, apie juos beveik nieko nežinome. Gerokai daugiau informacijos išlikę apie įtakingiausius Smolensko žemės bažnytinius pareigūnus – Smolensko vyskopus. Turimi duomenys apie visų 20 bažnytinių pareigūnų kilmę nėra gausūs. Visgi galime daryti prielaidą, jog didesnė dalis Smolensko vyskupų buvo nevietinės kilmės asmenys, o tarp žemesniųjų bažnytinių pareigūnų, manytina, vyravo Smolensko žemės gyventojai. Tačiau kitokia kilmė netrukdytų Smolensko vyskupams megzti ryšius su įtakingiausiais vietos pasaulietiniais pareigūnais ir kilmingaisiais.

Žurnāls, 2020, Nr. 9(18) = *The Orthodoxy in the Baltics. Scientific-Analytical Journal*, №9(18), 2020, c. 17. Apie Misailo indėlį įgyvendinant bažnytinės unijos planus taip pat žr.: W. Hryniewicz z OMI, *Prekursor unijných dazeň Rusinów. Memoriał unijný metropolity Mizaela (1476), Unia brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, praca zbiorowa pod redakcją: R. Łuznego... [et al.], Kraków, 1994, s. 54–65; Б. Гудзяк, *min. veik.*, p. 68–71; Б. Н. Флорья, *Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское средневековье*, Москва, 2007, с. 241–246; В. М. Лурье, *Русское православие между Киевом и Москвой. Очерк истории русской православной традиции между XV и XX веками*, Москва, 2009, с. 89–90.

³² В. Пазднякоў, Юсіф I Балгарынавіч, *Вялікае Княства Літоўскае. Энцыклапедыя ў двух тамах*, т. I (А–К), с. 676. Apie Juozapo I Bulgarinovičiaus indėlį į bažnytinės unijos planų įgyvendinimą plačiau žr.: R. Černius, *min. veik.*, p. 235–262.

³³ *Иоасафовская летопись...*, с. 165; *ПСРЛ*, т. 6, с. 256; т. 8, с. 258; т. 13, 1-я половина, с. 22–23; т. 28, с. 350.

Prijungus Smolensko žemę prie LDK, šios valstybės valdovai iškart pradėjo kištis į Smolensko žemės bažnytinius reikalus. Valdovai buvo suinteresuoti, kad Smolensko vyskupais taptų jų politikai pritariančios asmenys. Kai kurie Smolensko vyskupai XV a. – XVI a. pradžioje įsitraukė į stačiatikių ir katalikų bažnytinės unijos sudarymo planus, kuriuos įgyvendinti buvo suinteresuoti Lietuvos didieji kunigaikščiai. Smolensko vyskupo pareigas ėjusiu asmenų reikšmę Kijevo metropolijoje ir jų ryšius su LDK centrine valdžia liudija tai, kad net 4 tiriamojo laikotarpio Smolensko vyskupai sugebėjo tapti aukščiausiais LDK Stačiatikių bažnyčios hierarchais – Kijevo metropolitais.

Priedas

Smolensko žemės bažnytiniai pareigūnai 1395–1514 m.³⁴ Bolvaničių neidentifikuotų cerkvių šventikai

Aleksejus

1499 m. balandžio 18 d. (*LM 5*, dok. nr. 210, p. 130)

Nemčinovo Šv. Mikalojaus cerkvės šventikai

Kirilas

1497 m. gegužės 20 d. (*LM 5*, dok. nr. 155, p. 101)

Novoje Selo Kristaus Gimimo cerkvės šventikai

Dovydas

1493 m. sausio 27 d. (A. A. Турилов, min. veik., p. 106)

Smolensko vienuolynų archimandritai ir igumenai 1) Švč. Trejybės vienuolyno igumenai

Varlamėjus

1508 m. rugsėjo 1–3 d. (*LM 8*, dok. nr. 357, 359, p. 277, 278)

³⁴ Šiame priede laužtiniuose skliaustuose nurodytos apytikslės arba spėjamos datos. Sutartiniai ženklai, nurodomi prieš kai kurias datas: A – pareigybės atsisakymas; P – pareigybės patvirtinimas; S – pareigybės suteiktis; † – pareigūno mirties paminėjimas.

2) Šv. Arkangelo Mykolo vienuolyno archimandritai

Genadijus

1486 m. gegužės 24 d. (*LM 4*, dok. nr. 77, p. 115)

3) Šv. Boriso ir Glebo vienuolyno archimandritai

Simeonas

A po 1395 m. rugsėjo 28 d. (С. П. Писарев, min. veik., p. 96; P. Chomik, min. veik., p. 177–178)

4) Šv. Dvasios vienuolyno archimandritai ir igumenai

Afanasijus – archimandritas 1507 m., igumenas 1509 m.

1507 m. rugpjūčio 4 d. (*LM 8*, dok. nr. 238, p. 212)

1509 m. gruodžio 25 d. (*Акты исторические, собранные и изданные Археологической комиссией (1334–1598)*, т. 1, Санктпетербург, 1841, док. № 289, с. 525; *Русская историческая библиотека, издаваемая Археологической комиссией* (toliau – *РИБ*), т. 4: *Памятники полемической литературы в Западной Руси*, кн. 1, Петербург, 1878, стлб. 8)

5) Šv. Išganytojo vienuolyno archimandritai

Anupras

† **1443 m. rugsėjo 23 d.** (*ПСРЛ*, т. 17, стлб. 69)

Jona

1508 m. rugsėjo 1 d. (*LM 8*, dok. nr. 358, p. 278)

Smolensko vyskupai

Michailas I

S 1383 m. gruodį (*ПСРЛ*, т. 8, с. 49; т. 28, с. 248)

A po 1395 m. rugsėjo 28 d. (С. П. Писарев, min. veik., p. 96; P. Chomik, min. veik., p. 177–178)

Nasonas

S 1396 m. [kovą / balandį] (*ПСРЛ*, т. 8, с. 69; т. 28, с. 252)

Savastijanas

S [tarp 1411 m. sausio ir 1412 m. rugsėjo 8 d.] (*ПСРЛ*, т. 17, стлб. 55; т. 35: *Летописи белорусско–литовские*, Москва, 1980, с. 33)

[tarp 1415 m. lapkričio 15 d. ir 1416 m. rugpjūčio 31 d.]³⁵ (Ю. Ю. Афанасенко, *Митрополит Григорий Цамблак в общественно-политической и церковной жизни Восточной Европы: Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук*, Минск, 2016, с. 179)

Gerasimas

S [po 1420 m. gegužės 25 d. – prieš 1428 m. rugpjūčio 14 d.] (*ПСРЛ*, т. 17, стлб. 417–420³⁶)

1428 m. rugpjūčio 14 d. (*ПСРЛ*, т. 17, стлб. 419)

P 1434 m. sausio 12 d. (С. Полехов, *min. veik.*, Приложение I, док. № 10, с. 533–534)

Simeonas

1440 m. (*Lietuvos metraštis. Vychovco kronika* (serija: *Lituanistinė biblioteka*, 10), red. komisija: K. Korsakas (pirmininkas)... [et al.], vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas, Vilnius, 1971, p. 132; *ПСРЛ*, т. 17, стлб. 68, 107, 140, 539; т. 32: *Хроники: литовская и жмойтская, и Быховца; Летописи: баркулабовская, аверки и панцырного*, Москва, 1975, с. 158; т. 35, с. 60, 77, 109)

† **1445 m. kovo 3 d.** (*ПСРЛ*, т. 17, стлб. 70)

Misailas (Pstruckis)

S [1451 m., tarp vasario 9 d. ir kovo 27 d.]³⁷ (О. А. Абеленцева, *Митрополит Иона и установление автокефалии Русской Церкви*, Москва–С.-Петербург, 2009,

³⁵ Apytiksliai datuojama pagal rašte, kuriame minimas Smolensko vyskupas Savastijanas, nurodytus metus, indiktą ir paminėjimą apie 1415 m. lapkričio 15 d. Naugarduke įvykusius Kijevo metropolito rinkimus bei Grigaliaus Camblako išrinkimą; žr. Ю. Ю. Афанасенко, *min. veik.*, p. 179–180.

³⁶ „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimė“ minima, jog Vytauto „valia ir noru“, Kijevo metropolitui Fotijui „palaiminus“, Gerasimas perkeltas atlikti vyskupo pareigų iš Vladimiro vyskupijos į Smolensko vyskupiją. Tai turėjo įvykti po 1420 m. gegužės 25 d., kai Gerasimas dar vyskupavo Vladimire ir prieš 1428 m. rugpjūčio 14 d., kai jis jau ėjo Smolensko vyskupo pareigas (*ПСРЛ*, т. 17, стлб. 417–420).

³⁷ О. А. Абеленцева, *min. veik.*, Грамоты и послания Митрополита Ионы, док. № 23, с. 364–365; *РФА*, т. 3, Приложение, док. № 11; p. 600–601 publikuojamas Kijevo metropolito Jonos raštas Kijevo metropolijos arkivyskupams ir vyskupams, kuriuo šie informuojami apie naujo Smolensko vyskupo išrinkimą. Rašte nei data, nei naujojo Smolensko vyskupo vardas nenurodomi. Vienos šio rašto publikacijos (*РФА*, т. 3) parengėjų nuomone, Jonai einant Kijevo metropolito pareigas Smolensko vyskupu galėjo būti paskirtas tik vienas kituose šaltiniuose minimas Smolensko vyskupas – Misailas (А. И. Плигузов, Г. В. Семенченко, *Неопубликованные грамоты из Сборника ГИМ, Увар. 512, РФА*, т. 3, с. 598). Šią nuomonę patvirtina

Грамоты и послания Митрополита Ионы, док. № 23, с. 364–365; *Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI века*, т. 3 (toliau – *РФА*, т. 3), текст подготовлен А. И. Плигузовым, Г. В. Семенченко, Л. Ф. Кузьминой, под редакцией В. И. Буганова, Москва, 1987, Приложение, док. № 11, с. 600–601)

1451 m. kovo 27 d. (А. У. Ліцкевіч, min. veik., dok. nr. 6, p. 20)

1476 m. kovo 14 d. (*Przegląd Poznański...*, t. 27, s. 186; *АЮЗР*, ч. 1, т. 7, с. 199; Н. Заторський, min. veik., p. 266)

Michailas II

1480 m. vasario 5 d. (Ю. М. Мікульскі, *Miscellanea z archiўnych i бібліятэчных сховішчаў (XV–XVIII ст.)...*, с. 176–177³⁸)

Joakimas

1485 m. liepos 22 d. (А. У. Ліцкевіч, min. veik., dok. nr. 17, p. 30)

1490 m. kovo 30 d. (*LM 4*, dok. nr. 127, p. 138)

Juozapas I Bulgarinovičius

1494 m. balandžio 29 d. (*LM 5*, dok. nr. 17, p. 45)

P 1498 m. gegužės 30 d. (*Супрасльская рукопись, содержащая новгородскую и киевскую сокращенные летописи*, Москва, 1836, с. 146)

1501 m. sausio 6 d. (*LM 6*, dok. nr. 422, p. 254)

Juozapas II Soltanas

1502 m. sausio 12 d. (*LM 6*, dok. nr. 466, p. 275)

1508 m. vasario 26 d. (*LM 8*, dok. nr. 110, p. 143)

1459 m. datuojamas Jonos (tuo metu vadovavusio nebe bendrai Kijevo metropolijai, o atskirai nuo Kijevo Maskvos metropolijai) raštas Smolensko vyskupui Misailui, kuriame užsimenama, jog būtent Jona suteikė Misailui Smolensko vyskupo pareigas (О. А. А б е л е н ц е в а, min. veik., Грамоты и послания Митрополита Ионы, док. № 48, с. 426; *Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI века* (сер. *Studia historica*), сост. А. И. Плигузов, подготовка текста А. И. Плигузов, научный ред. А. В. Кузьмин, Москва, 2008, док. № 24, с. 139). Anksčiau minėtas Jonos raštas Kijevo metropolijos arkivyskupams ir vyskupams rašytas Maskvoje. Atsižvelgdami į šią ir kitas aplinkybes, šio rašto publikacijos (*РФА*, т. 3) parengėjai datuoja jį ne anksčiau kaip 1451 m. vasario 9 d. (А. И. Плигузов, Г. В. Семенченко, min. veik., p. 598). Misailas kaip Smolensko vyskupas pirmą kartą minimas 1451 m. kovo 27 d. (žr. šį priedą), tad šios pareigos jam veikiausiai buvo suteiktos 1451 m. tarp vasario 9 d. ir kovo 27 d.

³⁸Šia skelbiamo Smolensko vyskupo Michailo II 1480 m. vasario 5 d. rašto publikacijos parengėjas Jurijus Mikulskis minėtą Michailą sieja su Kijevo metropolitu ir Smolensko vyskupu Misailu (žr. Ю. М. М и к у л ь с к и, *Miscellanea z archiўnych i бібліятэчных сховішчаў (XV–XVIII ст.)...*, с. 142–144; plg. ten pat, p. 144–146). Tačiau sprendžiant iš rašto turinio, jame minimas Smolensko vyskupas Michailas rašto pasirodymo metu Kijevo metropolito pareigų nėjo, todėl jo tapatinti su Kijevo metropolitu Misailu negalima.

Varsonofijus

1509 m. gruodžio 25 d. (*Акты исторические...*, т. 1, док. № 289, с. 525; *РИБ*, т. 4, кн. 1, стлб. 7)

1514 m., [po rugsėjo 10 d. – prieš gruodžio 1 d.] (*Иоасафовская летопись...*, с. 165; *ПСРЛ*, т. 6, с. 256; т. 8, с. 258; т. 13, 1-я половина, с. 22–23; т. 28, с. 350)

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas. Vilnius: Vaga, 1971.

Lietuvos Metrika. Knyga nr. 4 (1479–1491). Užrašymų knyga 4. Parengė L. Anužytė. Vilnius: Žara, 2004.

Lietuvos Metrika. Knyga nr. 5 (1427–1506). Užrašymų knyga 5. Parengė A. Baliulis, A. Dubonis, D. Antanavičius. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.

Lietuvos Metrika. Knyga nr. 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6. Parengė A. Baliulis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007.

Lietuvos Metrika. Knyga nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8. Parengė A. Baliulis, R. Firkovičius ir D. Antanavičius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995.

АБЕЛЕНЦЕВА, Ольга А. *Митрополит Иона и установление автокефалии Русской Церкви*. Москва–С.-Петербург: Альянс-Архео, 2009.

Акты исторические, собранные и изданные Археографическою комиссиею (1334–1598). Т. 1. Санктпетербург: Типография Экспедиции заготовления Государственных бумаг, 1841.

Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссиею. Т. 3 (1544–1587). Санкт Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1848.

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа. Т. 2. Вильна: Печатня Губернского Правления, 1867.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 1, т. 7: *Памятники литературной полемики православных южно-русских с латино-униатами*. Киев: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1887.

АФАНАСЕНКО, Юрий Ю. *Митрополит Григорий Цамблак в общественно-политической и церковной жизни Восточной Европы: Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук*. Минск, 2016.

ГРУША, Аляксандр, ПАЛЕХАЎ, Сяргей. Святар Фёдар і яго ікона Багародзіцы. Навыя звесткі аб паходжанні Мінскага абраза Божай Маці? *Беларускі гістарычны часопіс*, № 5/2021, с. 3–9.

ЗАТОРСЬКИЙ, Назар. «Послання Мисаїла до папи Сикста IV» 1476 року: реконструкція архетипу (сер.: *Київське християнство*. Т. 15). Львів: УКУ, 2018.

Иоасафовская летопись. Под редакцией А. А. Зимина. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1957.

КОРОГОДИНА, Мария В. Византийское послание о поставлении епископов и его судьба на Руси в XIII–XIV веках. *Slověne*, 2019, Vol. 8, № 2, s. 288–349.

ЛІЦКЕВІЧ, А. У. Старабеларускія граматы XV ст. з Archiwum Głównego Akt Dawnych у Варшаве. In: *Забыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі*. Вып. 11, склад.: Л. Г. Кірухіна, К. В. Суша. Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2009, с. 6–41.

МІКУЛЬСКИ, Юрий М. Miscellanea з архіўных і бібліятэчных сховішчаў (XIV–XVII ст.). *Беларуская даўніна*, 2014, вып. 1, с. 123–184.

МІКУЛЬСКИ, Юрий М. Miscellanea з архіўных і бібліятэчных сховішчаў (XV–XVIII ст.). *Беларуская даўніна. Studia et fontes*, 2016, вып. 3, с. 129–276.

ПОЛЕХОВ, Сергей. *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*. Москва: Индрик, 2015.

Полное собрание русских летописей:

Т. 6, VI: *Софийская летопись*. Санктпетербург: Типография Э. Праца, 1853.

Т. 8, VII: *Продолжение летописи по Воскресенскому списку*. Санктпетербург: Типография Э. Праца, 1859.

Т. 13, 1-я половина, VIII: *Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью*. С.-Петербург: Типография И. Н. Скороходова, 1904.

Т. 17: *Западнорусские летописи*. Санктпетербург: Типография М. А. Александрова, 1907.

Т. 28: *Летописный свод 1497 г.; Летописный свод 1518 г. (Уваровская летопись)*. Москва; Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1963.

Т. 32: *Хроники: литовская и жмойтская, и Быховца; Летописи: баркулабовская, аверки и панцырного*. Москва: Наука, 1975.

Т. 35: *Летописи белорусско–литовские*. Москва: Наука, 1980.

Русская историческая библиотека, издаваемая Археографической комиссией. Т. 4: *Памятники полемической литературы в Западной Руси*. Кн. 1. Петербург: Типография и хромолитография А. Траншеля, 1878.

Русский феодальный архив XIV–первой трети XVI века. Т. 3. Текст подготовлен А. И. Плигузовым, Г. В. Семенченко, Л. Ф. Кузьминой, под редакцией В. И. Буганова. Москва: Институт истории СССР АН СССР, 1987.

Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI века (сер. Studia historica). Сост. А. И. Плигузов, подготовка текста А. И. Плигузов, научный ред. А. В. Кузьмин. Москва: Языки славянских культур, 2008.

Супрасльская рукопись, содержащая новгородскую и киевскую сокращенные летописи. Москва: Синодальная типография, 1836.

ТУРИЛОВ, Анатолий А. “Правило и наказание о душегубстве” и Послание митрополита Ионы Глезны вяземскому попу Давыду. In: *От древней Руси к России нового времени. Сборник статей. К 70-летию Анны Леонидовны Хорошкевич*. Сост. А. В. Юрасов, отв. ред. В. Л. Янин. Москва: Наука, 2003, с. 101–107.

СНОМІК, Piotr. *Życie monastyczne w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI wieku*. Kraków: Avalon, 2013.

ČERNIUS, Remigijus. Konfesinis ir politinis XV a. pabaigos Bažnytinės Unijos aspektas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje. In: *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*. Sud. A. Bumblauskas ir R. Petrauskas. Vilnius: Aidai, 1999, p. 235–262.

GIL, Andrzej, SKOCZYLAS, Ihor. *Kościół wschodnie w państwie polsko-litewskim w procesie przemian i adaptacji: metropolia kijowska w latach 1458–1795*. Lublin–Lwów: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2014.

HRYNIEWICZ OMI, Waclaw. Prekursor unijnych dążeń Rusinów. Memoriał unijny metropolity Mizaela (1476). In: *Unia brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*. Praca zbiorowa pod redakcją: R. Łuźnego... [et al.]. Kraków: Universitas, 1994, s. 54–65.

JURKEVIČIUS, Andrius. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės regioniniai valdžios elitai: Smolensko, Polocko ir Vitebsko žemių atvejai (1392–1579 m.): Daktaro disertacija*. Vilnius, 2019.

JURKEVIČIUS, Andrius. Smolensko žemės bažnytiniai pareigūnai 1395–1514 m. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2022/1, 2022, p. 5–33.

KAPISZEWSKI, Henryk. Józef. *Polski słownik biograficzny*, t. 11/2, z. 49, Wrocław [etc.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965, s. 301–302.

KARVELIS, Deimantas, RAGAUSKIENĖ, Raimonda. *Is Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.* Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009.

LAZUTKA, Stanislovas. *Leonas Sapiega (gyvenimas, valstybinė veikla, politinės ir filosofinės pažiūros)*. Vilnius: Margi raštai, 1998.

LULEWICZ, Henryk. Sołtan Józef. *Polski słownik biograficzny*, t. 40/3, z. 166, Warszawa; Kraków: PAN [Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla], 2001, s. 359–361.

MIKULSKI, Jury. Smoleński ośrodek latopisarSKI w latach 20–50. XV w. *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, t. 33, 2010, s. 17–49.

MIRONOWICZ, Antoni. *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003.

MIRONOWICZ, Antoni. Unie kościelne na ziemiach polskich i ich konsekwencje. *Studia Podlaskie*, t. 19, 2011, s. 33–59.

MONČAK, Ihor. *Florentine ecumenism in the Kyivan Church. The theology of ecumenism applied to the individual Church of Kyiv* (ser.: *Editiones Universitatis catholicae Ucrainorum S. Clementis papae. Opera Graeco-Catholicae Academiae Theologicae*. Vol. LXIII–LXIV). Rome: Tip. S.G.S. Istituto Pio XI, 1987.

WOLFF, Józef. *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*. Warszawa: Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1895.

ГРУША, Аляксандр, ПАЛЕХАЎ, Сяргей. Святар Фёдар і яго ікона Багародзіцы. Новыя звесткі аб паходжанні Мінскага абраза Божай Маці? *Беларускі гістарычны часопіс*, № 5/2021, с. 3–9.

ГУДЗЯК, Борис. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*. Переклад М. Габлевич, під редакцією О. Турія. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000.

ЛУРЬЕ, Вадим М. *Русское православие между Киевом и Москвой. Очерк истории русской православной традиции между XV и XX веками*. Москва: Три квадрата, 2009.

МАКАРИЙ. *История Русской Церкви*. Кн. 5: *Период разделения Русской Церкви на две митрополии. История Западнорусской, или Литовской, митрополии (1458–1596)*. Москва: Издательство Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1996.

МКУЛЬСКИ, Юрий М. Miscellanea з архіўных і бібліятэчных сховішчаў (XIV–XVII ст.). *Беларуская даўніна*, 2014, вып. 1, с. 123–184.

МКУЛЬСКИ, Юрий М. Miscellanea з архіўных і бібліятэчных сховішчаў (XV–XVIII ст.). *Беларуская даўніна. Studia et fontes*, 2016, вып. 3, с. 129–276.

МИРОНОВИЧ, Антони. Церковные унии в Польше и Литве и их последствия. *Православие в Балтии. Научно-аналитический журнал*, 2020, № 9(18) = *Paraizticība Baltijā. Zinātniski analītisks žurnāls*, 2020, Nr. 9(18) = *The Orthodoxy in the Baltics. Scientific-Analytical Journal*, 2020, № 9(18), с. 11–36.

ПАЗДНЯКОЎ, Валерый. Іосіф I Балгарынавіч. *Вялікае Княства Літоўскае. Энциклапедыя ў двух тамах*. Т. 1 (А–К). 2-е выданне. Рэд. калегія: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.)... [et al.]. Мінск: Беларуская Энциклапедыя імя Петруся Броўкі, 2007, с. 676.

ПАЗДНЯКОЎ, Валерый. Кіеўская праваслаўная мітраполія. *Вялікае Княства Літоўскае. Энциклапедыя ў двух тамах*. Т. 2 (К–Я). 2-е выданне. Рэд. калегія: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.)... [et al.]. Мінск: Беларуская Энциклапедыя імя Петруся Броўкі, 2007, с. 91–93.

ПИСАРЕВ, Семен П. *Княжеская местность и храм князей в Смоленске. Историко-археологическое исследование в связи с историей Смоленска*. Смоленск: Типо-Литография Ф. В. Зельдович, 1894.

ПЛИГУЗОВ, Андрей И., СЕМЕНЧЕНКО, Георгий В. Неопубликованные грамоты из Сборника ГИМ, Увар. 512. In: *Русский феодальный архив XIV – первой трети XVI века*. Т. 3. Текст подготовлен А. И. Плигузовым, Г. В. Семенченко, Л. Ф. Кузьминой, под редакцией В. И. Буганова. Москва: Институт истории СССР АН СССР, 1987, с. 595–599.

ПОЛЕХОВ, Сергей. *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*. Москва: Индрик, 2015.

РОМАНЕНКО, Елена В. *Повседневная жизнь русского средневекового монастыря*. 2-е изд., испр. и доп. (сер. *Живая история: Повседневная жизнь человечества*). Москва: Молодая гвардия, 2021.

ТУРИЛОВ, Анатолий А. “Правило и наказание о душегубстве” и Послание митрополита Ионы Глезны вяземскому попу Давыду. In: *От древней Руси к России нового времени. Сборник статей. К 70-летию Анны Леонидовны Хорошкевич*. Сост. А. В. Юрасов, отв. ред. В. Л. Янин. Москва: Наука, 2003, с. 101–107.

ФЛОРЯ, Борис Н. *Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское средневековье*. Москва: ЦНЦ «Православная энциклопедия», 2007.

ЧИСТОВИЧ, Иларийон. *Очерк истории Западно-русской церкви*. Ч. 1. С.-Петербург: Типография Департамента Уделов, 1882.

ЧИСТЯКОВА, Марина. Иосиф II Солтан и церковно-литературная деятельность его времени. *Latopisy Akademii Supraskiej*. Vol. 1: *Prawosławni w dziejach Rzeczypospolitej*, pod red. U. Pawluczuk. Białystok: Fundacja Oikonomos, 2010, s. 35–45.

ASPECTS OF THE CAREERS OF THE ECCLESIASTICAL OFFICIALS OF THE LAND OF SMOLENSK BETWEEN 1395 AND 1514

Summary

ANDRIUS JURKEVIČIUS

When the Land of Smolensk was annexed by the Grand Duchy of Lithuania in 1395, the situation of the ecclesiastical officials of the Orthodox Church in this region changed significantly. The article investigates the development of the careers of the ecclesiastical officials of the Land of Smolensk during the period when this region belonged to the Grand Duchy of Lithuania (1395–1514). When conducting the research, we found the mentions of twenty ecclesiastical officials of the Orthodox Church who had served in the Land of Smolensk during the period of 1395–1514. Most of them (eleven) were bishops of Smolensk. The rest of the ecclesiastical officials were archimandrites and *ihumens* of monasteries and priests of churches. The data about archimandrites, *ihumens*, and priests are poor, we know very little about them. Much more data survived about bishops of Smolensk, the most important ecclesiastical officials of the Orthodox Church in the Land of Smolensk. Not much is known about the origin of all twenty ecclesiastical officials, but one can make an assumption that between 1395 and 1514, the majority of the bishops of Smolensk had come from other areas, while most of the archimandrites, *ihumens*, and priests could have been local inhabitants. However, different origin did not create a problem for the bishops of Smolensk in forging connections with the inhabitants of the Land of Smolensk. When the Grand Duchy of Lithuania occupied the region, the grand dukes of Lithuania started to interfere in its ecclesiastical affairs. The rulers were concerned with soliciting the support of the bishops of Smolensk for their politics. Some of the bishops participated in the plans to conclude an ecclesiastical union between the Orthodox believers and Catholics, which had been an interest of the grand dukes of Lithuania. The fact that as many as four bishops of Smolensk succeeded in becoming the metropolitans of Kiev, the most important ecclesiastical officials in the Kyiv metropolitan area, points to the importance of the bishops of Smolensk in the Kyiv metropolitan area and their connections with the central government of the Grand Duchy of Lithuania during the period of 1395–1514.

Gauta 2022 m. gegužės mėn.

Priimta 2022 m. liepos mėn.

Andrius Jurkevičius – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rusėniški regionai XIII–XVI a., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės geopolitinė padėtis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės (Rusijos) santykiai.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltu g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: andrius.jurkevicius1989@gmail.com

ORCID: .0000-0002-4985-4555